НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ОСВІТИ Й ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Дорошенко Г. Є.
учитель початкових класів Харківської загальноосвітньої школи № 57,
м. Харків, Україна

У статті охарактеризовано нові тенденції в розвитку теорії і практики освіти та виховання молоді в Україні, визначено роль синергетичного підходу до духовно-морального виховання молоді.
Ключові слова: *синергетичний підхід, заклад освіти, молодь, особистість, творча активність, виховна парадигма, освітній простір.*

The new trends in the development of the theory and practice of education and upbringing of youth in Ukraine are characterized, the role of a synergistic approach to the spiritual and moral education of youth is determined.
Keywords: *synergistic approach, educational establishment, youth, personality, creative activity, educational paradigm, educational space.*

Науково-технічний прогрес, нові технології в науці, економіці та освіті є тлом, на якому відбувається суспільний розвиток особистості, який, на жаль, не встигає за технічним розвитком. Тому актуальною є проблема пошуку нових перспективних підходів, насамперед, у змісті, формах і методах навчання та виховання. При цьому уваги потребує кожна ланка освіти, в основу організації діяльності якої повинна бути покладена ідея гуманізації. Аналіз сучасного стану українського суспільства дає підстави стверджувати про необхідність принципово нових підходів до організації навчально-виховної роботи, насамперед, серед молоді, яка в недалекому майбутньому становитиме ядро українського народу.

Науковці досліджують різні аспекти організації навчання та виховання молоді в Україні та за кордоном. Синергетичний підхід, розвиток освіти з позицій синергетики трактують такі вчені як: М. Кудря, Р. Бєланова, В. Квас, Г. Нестеренко, О. Робуль та ін.

Метою статті є аналіз нових тенденцій розвитку теорії та практики освіти й виховання молоді в Україні; можливостей ідей синергетичного підходу щодо вдосконалення процесу навчання та виховання відповідно до сучасних вимог суспільства.

Гуманістична ідея реформування освіти, що знайшла своє втілення в особистісно орієнтованій моделі навчання та виховання, диктує нові орієнтири у змісті, формах і методах. Як зазначає Р. Бєланова, «набуття людиною своєї сутності є основною проблемою педагогіки» [2, с. 8]. Якщо погодитися з цим твердженням, то сучасний учитель повинен передусім

зрозуміти свій духовний світ, щоб мати право виховувати в своїх учнях ідеали правди, краси, добра. На нашу думку, виховання духовних потреб учнів, їх ідеалів безпосередньо пов'язане зі змістом, способами і формами виховання з позицій синергетичного підходу.

Основною метою української системи освіти згідно з Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті є «створення умов для розвитку та самореалізації кожної особистості як громадянина України, формування поколінь, здатних навчатися впродовж життя, створювати та розвивати цінності громадянської освіти» [4]. Нині є багато досліджень ідеї саморозвитку, самовиховання, самовдосконалення особистості в аспекті індивідуалізації та диференціації навчання.

Синергетика — один із новітніх наукових напрямів, який можна вважати провідною галуззю міждисциплінарних досліджень, що поширюється на всі сфери суспільного життя. Сучасні наукові дослідження доводять, що синергетична парадигма сприяє глибокому розумінню таких складних нелінійних відкритих систем, як суспільство та його різноманітні підсистеми, зокрема освіти та навчання.

Вчені вважають, що методологія синергії принципово змінює погляди на освітньо-виховний процес. Відповідно до синергетичного підходу в педагогіці самоорганізаційними системами є учень, учитель, їхні стосунки тощо [3]. Враховуючи це, В. Квас визначає поняття навчання як процес взаємодії, співпраці вчителя та учнів, спрямований на засвоєння певної системи знань, умінь і навичок. Інші елементи навчання (засоби, методи, форми) виникають у результаті взаємодії основних компонентів, а тому є «дидактичною надбудовою» [3, с. 127].

Отже, з точки зору синергетичного підходу, основними структурними елементами (системами) освіти є зміст освіти та діяльність (взаємодія, співпраця) учителя та учнів.

Розширення можливостей самореалізації педагогів у навчальному процесі та поза ним зумовлює наступні наслідки впровадження синергетичного підходу до організації навчального процесу: співпраця зі студентами та діалогічні форми проведення занять створюють передумови для професійного зростання самого вчителя, сприяючи отриманню нових знань не лише від колег, а й від підростаючого покоління; реалізація синергетичної моделі вищої освіти підвищує відповідальність викладача за майбутніх спеціалістів, а через них і за майбутнє суспільства; новаторство вчителя у навчальному процесі виховує звичку до постійної творчої самореалізації [6, с. 28].

Досліджуючи проблему запровадження синергетичної парадигми освіти, хотілося б акцентувати увагу на особливостях синергетичного підходу як у навчанні, так і у вихованні.

Синергетичний підхід — це унікальна можливість для вчителя та учня розвивати своє мислення та креативність; це новий рівень якості знань, де головним є не передача знань і досвіду, а вміння поповнювати знання, орієнтуватися в системі інформаційних знань, здатність до самоосвіти.

Для освітньої системи університетів важливою є організація нового типу соціальних відносин між усіма учасниками освітнього процесу, що передбачає співпрацю, співтворчість, взаємодопомогу, засновану на синергетичному підході.

Аналіз наукової літератури з теми дослідження дає змогу створити теоретичну модель системи освіти вищого навчального закладу на основі синергетичного підходу, кінцевим результатом якої стануть соціально активні, креативні спеціалісти, здатні до самовдосконалення, свободи вибору і дій, самовідповідальності. Врахування положень синергетичного підходу до навчання студентів дає змогу підвищити ефективність підготовки майбутніх спеціалістів. Синергетичний підхід до освіти полягає також у навчанні, яке стимулює або пробуджує, головна проблема якого полягає в тому, як підштовхнути здобувача освіти до одного з власних і сприятливих для нього шляхів розвитку, як забезпечити самоспрямований і самопідтримуваний розвиток [5, с. 28].

Відомо, що синергетичний підхід до освіти розвинувся на основі теорії самоорганізації складних систем. Термін «синергія» введений у науковий обіг Х. Хакеном і визначений як наука, що вивчає системи, що складаються з великої кількості частин, компонентів і підсистем, які комплексно взаємодіють між собою. Чому ця філософська парадигма, реалізована сучасною математикою, фізикою та біологією, не менш активно сприймається вітчизняною теорією виховання?

Як зазначають науковці, синергетичний підхід ставить педагога в умови нелінійного розуміння навчально-виховного процесу, визнання відкритості освітньої системи. Характерною рисою синергетичного підходу до виховання є визнання можливості кількох шляхів особистісної трансформації та стрибкоподібного виходу з критичної, нестабільної виховної ситуації. Наприклад, А. Макаренко використовував у своїй практиці вражаюче несподівані ситуації, які викликали в вихованців сильні переживання, боротьбу мотивів, різку зміну ставлення до себе та навколишнього середовища. Синергічний погляд на виховання пояснює феноменальність «методу вибуху». Якщо педагогічна взаємодія далека від «розгалуження», вибору, то відбувається суто зовнішня, кількісна зміна поведінки та діяльності вихованців. Поблизу точки біфуркації навіть короткочасна, швидкоплинна педагогічна взаємодія може докорінно змінити ціннісно-мотиваційну си-

стему особистості вихованця, тому виховання має створити для нього можливість вибору дії, вчинку [5; 6].

Суспільство потребує такої концепції освіти, яка б відповідала сучасним уявленням про тенденції розвитку взаємодії учасників освітнього процесу, у тому числі в умовах вищої школи; могла бути важливою теоретичною складовою такої галузі педагогічних знань, як освіта.

Отже, нові тенденції розвитку теорії і практики навчання і виховання свідчать про те, що навчальний процес слід розглядати як основний поряд з виховним. На сучасному етапі розвитку педагогічної науки інтенсивно розвивається концепція синергізму в освіті, а її ідеї знаходять широке застосування в освітньому просторі, коли педагогічні системи починають аналізувати з точки зору синергетичної теорії самоорганізації. Сьогодні існує нагальна потреба у фундаментальній науковій розробці моделі підвищення якості освіти, яка поряд зі своїм змістом має включати сучасні підходи до навчання та виховання.

Список використаних джерел

1. Кудря М. М. Педагогічні засади збереження національної ідентичності вищої освіти України в контексті глобалізації : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.01. Житомир : Житомирський державний університет ім. І. Франка., 2012.
2. Бєланова Р. Місце та роль людини на теренах освіти в епоху постмодернізму. *Рідна школа.* 2002. Вип. 2. С. 8–10.
3. Квас В. М. Синергетичний підхід до організації навчально-виховного процесу. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. пр. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2010. Вип. 14, кн. І.
4. Нестеренко Г. П. Можливості особистості в контексті синергетичної моделі вищої освіти. *Вища освіта України.* 2004. Вип. 1. С. 25–34.
5. Робуль О. Синергетика як інноваційна методологія педагогічної освіти. *Філософія освіти.* 2006. Вип. 1 (3). С. 36–41.